

Prof. univ. dr. **Anastasiu Crișu**
Facultatea de Drept a Universității din București

Drept procesual penal. Partea generală

Ediția a 7-a, revizuită și actualizată

Editura
Hamangiu
2023

cu fapte sau împrejurări ce rezultă din ansamblul probelor existente la dosar^[1]. De asemenea, în literatura de specialitate sunt divergențe privind posibilitatea audierii legale ca martor a celui care a avut calitatea de inculpat față de care s-a dispus o soluție de netrimitere în judecată, pentru faptele celor care au fost trimiși în judecată^[2] (a se vedea cazul procedurii recunoașterii învinuirii).

Persoana vătămată are **obligația** de a comunica orice schimbare de adresă și de a se prezenta la chemările organelor judiciare.

Secțiunea a 2-a. Părțile în procesul penal

§1. Inculpatul

109. Noțiune și statut. Inculpatul este **persoana împotriva căreia s-a pus în mișcare acțiunea penală**, are calitatea de parte în proces, situându-se pe aceeași poziție procesuală cu celelalte părți. Poziția de **parte în proces** constituie aspectul cel mai important al distincției pe plan procesual dintre suspect și inculpat. Cu toate că suspectul are aceleași drepturi procesuale ca și inculpatul, acesta din urmă, fiind parte în proces, are obligații procesuale de o amploare mai mare, care să asigure tragerea la răspundere penală.

Calitatea de inculpat o dobândește persoana împotriva căreia procurorul a pus în mișcare acțiunea penală prin ordonanță, indiferent de contribuția sa la comiterea infracțiunii (autor, coautor, instigator, complice).

Potrivit art. 309 alin. (1) CPP, acțiunea penală se pune în mișcare de procuror, prin ordonanță, în cursul urmăririi penale, când acesta constată că există probe din care rezultă că o persoană a săvârșit o infracțiune și nu există vreunul dintre cazurile de împiedicare prevăzute la art. 16 alin. (1) din același cod.

Așadar, inculparea unei persoane este atribuită exclusiv procurorului și este justificată de existența unor probe din care rezultă săvârșirea unei infracțiuni, adică a unei fapte prevăzute de legea penală, comisă cu forma de vinovăție cerută de legea penală. Deosebit de inculpat, suspectul poate dobândi această calitate și în urma dispoziției organului de cercetare penală, dacă din probele administrate rezultă comiterea unei fapte penale, și nu a unei infracțiuni.

Deosebirea de reglementare indică faptul că punerea în mișcare a acțiunii penale este condiționată de probe care depășesc stadiul unei bănuieli rezonabile, precum în cazul continuării urmăririi penale *in personam*, iar actul procurorului trebuie motivat, așa cum reiese din dispozițiile art. 309 alin. (1) CPP, de probe din care rezultă deja atât comiterea infracțiunii, cât și identitatea autorului. Aceste considerații derivă și din faptul că, dacă ulterior inculpării procurorul nu va constata unul dintre cazurile prevăzute de art. 16 alin. (1) CPP, de regulă va dispune trimiterea în judecată a inculpatului, considerând, potrivit art. 327 lit. a) CPP, că inculpatul a comis infracțiunea.

^[1] D. PAVEL, *Notă* la decizia nr. 657/1971 a Tribunalului Timiș, Secția penală, în R.R.D. nr. 1/1972, p. 145-148.

^[2] O. BĂJENARU, *Incompatibilitatea calității de parte în proces cu cea de martor*, în Dreptul nr. 11/2000, p. 144-145.

Inculpatul este **subiectul pasiv al acțiunii penale și**, dacă este cazul, **al acțiunii civile**.

Întrucât față de inculpat este angajată răspunderea penală, acesta trebuie să aibă la dispoziție mijloacele necesare și suficiente pentru a combate o învinuire nereală. Aceste mijloace trebuie să asigure o ripostă potrivită părților cu interese contrare, dar mai ales procurorului care susține învinuirea. Din acest punct de vedere, inculpatul, ca subiect pasiv al acțiunii penale, este cea mai importantă parte în procesul penal, întrucât declanșarea procesului are ca obiectiv tocmai tragerea sa la răspundere penală și civilă^[1].

Dacă în cauzele penale nu sunt prezenți întotdeauna și ceilalți participanți^[2], **prezența inculpatului este întotdeauna obligatorie**, deoarece el este partea principală și indispensabilă a procesului penal, împotriva acestuia s-a pornit și este exercitată acțiunea penală^[3]. Întrucât răspunderea penală are caracter personal, poate avea calitatea de inculpat o persoană fizică sau o persoană juridică **determinată**, adică identificată, cunoscută, altfel tragerea la răspundere penală ca urmare a exercitării acțiunii penale și în final aplicarea unei pedepse nu ar fi posibile.

Inițial, modul în care era reglementată răspunderea penală nu permitea angajarea răspunderii penale a persoanei juridice, însă ulterior, prin acte normative distincte^[4], au fost reglementate și condițiile care fac posibilă tragerea la răspundere penală a acesteia.

Procurorul poate pune în mișcare acțiunea penală și prin declarație orală în cursul ședinței de judecată, în cazul infracțiunilor de audiență, potrivit procedurii prevăzute de art. 360 CPP.

Hotărârea judecătorească definitivă pronunțată de instanță are ca efect atât constatarea epuizării acțiunii penale exercitate în cauză, cât și dispariția inculpatului, ca subiect pasiv al acțiunii penale. Dacă s-a dispus condamnarea, toate activitățile necesare executării hotărârii definitive îl vizează pe **condamnat**, care nu este parte în procesul penal (întrucât procesul penal a fost finalizat), acesta fiind prezent, cu

---

^[1] GR.GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 128.

^[2] Constituirea de parte civilă și, implicit, prezența sa la proces nu sunt obligatorii, se fac doar la solicitarea persoanei vătămate.

^[3] GR.GR. THEODORU, *op. cit.*, p. 128-129.

^[4] În legislația penală din România, primele proceduri care permiteau răspunderea penală a persoanei juridice au fost menționate în Codul penal și în Codul de procedură penală din 1936, sub forma instituirii unor măsuri de siguranță. Actul normativ care a consacrat angajarea răspunderii penale a persoanei juridice a fost Legea nr. 301/2004 privind Codul penal (M. Of. nr. 575 din 29 iunie 2004), urmată de Legea nr. 278/2006 prin care a fost introdus art. 19¹ în Codul penal din 1969 (M. Of. nr. 601 din 12 iulie 2006) și de Legea nr. 356/2006 prin care a fost reglementată, în Codul de procedură penală din 1968, procedura specială privind tragerea la răspundere penală a persoanei juridice (M. Of. nr. 677 din 7 august 2006), iar ulterior Legea nr. 286/2009 privind Codul penal și Legea nr. 135/2010 privind Codul de procedură penală, în prezent în vigoare. Pentru detalii, a se vedea A.R. ILIE, *Angajarea răspunderii penale a persoanei juridice*, Ed. C.H. Beck, București, 2011, p. 15-24.

drepturile și obligațiile prevăzute de lege, în cadrul raporturilor de drept execuțional penal^[1].

110. Drepturi și obligații

110.1. Drepturile inculpatului. În Codul de procedură penală actual, legiuitorul a preferat, ca tehnică legislativă, indicarea drepturilor sub forma enumerării celor mai importante. Întrucât împotriva inculpatului ca subiect pasiv al acțiunii penale este formulată și susținută învinuirea, acesta trebuie să dispună de drepturi recunoscute de lege, capabile să infirme acuzațiile aduse în mod nejustificat sau eronat. **Caracterul efectiv al apărării** este apreciat după cum drepturile garantate sunt în măsură să combată o acuzație nedreaptă și, totodată, să asigure o participare eficientă în proces.

Potrivit art. 83 CPP, inculpatul are următoarele drepturi:

- a) dreptul de a nu da nicio declarație pe parcursul procesului penal, atrăgându-i-se atenția că, dacă refuză să dea declarații, nu va suferi nicio consecință defavorabilă, iar dacă va da declarații, acestea vor putea fi folosite ca mijloace de probă împotriva sa;
- b) dreptul de a fi informat cu privire la fapta pentru care este cercetat și încadrarea juridică a acesteia;
- c) dreptul de a consulta dosarul, în condițiile legii;
- d) dreptul de a avea un avocat ales, iar dacă nu își desemnează unul, în cazurile de asistență obligatorie, dreptul de a i se desemna un avocat din oficiu;
- e) dreptul de a propune administrarea de probe în condițiile prevăzute de lege, de a ridica excepții și de a pune concluzii;
- f) dreptul de a formula orice alte cereri ce țin de soluționarea laturii penale și civile a cauzei;
- g) dreptul de a beneficia în mod gratuit de un interpret atunci când nu înțelege, nu se exprimă bine sau nu poate comunica în limba română;
- h) dreptul de a apela la un mediator, în cazurile permise de lege;
- i) dreptul de a fi informat cu privire la drepturile sale;
- j) alte drepturi prevăzute de lege.

110.2. Modalități de exercitare a drepturilor procesuale. Inculpatul are dreptul să formuleze cereri, să prezinte memorii, să participe la efectuarea unor acte de urmărire penală și, totodată, să le atace, dacă le consideră nelegale.

Prin **cererile** formulate, atât în faza urmăririi penale, în procedura camerei preliminare, cât și în faza judecătii, inculpatul poate propune administrarea de probe de către organele judiciare pentru dovedirea nevinovăției sale, înlocuirea, revocarea unor măsuri preventive.

Prin **memorii**, inculpatul aduce la cunoștința organelor judiciare argumentele, explicațiile sale privind apărarea formulată pentru a-și dovedi nevinovăția.

Inculpatul are posibilitatea legală să **conteste actele și măsurile de urmărire penală** dispuse de organul de urmărire penală și să **atace hotărârile judecătorești** pronunțate

---

^[1] Potrivit Legii nr. 254/2013 privind executarea pedepselor și a măsurilor privative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal și Legii nr. 253/2013 privind executarea pedepselor, a măsurilor educative și a altor măsuri neprivative de libertate dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal.

de instanțe, folosind căile ordinare sau extraordinare de atac. El are dreptul să ia cunoștință de materialul de urmărire penală și posibilitatea să formuleze noi cereri în exercitarea dreptului de apărare.

Întrucât cadrul procesual specific urmăririi penale este diferit de cel al judecății, și exercițiul drepturilor procesuale poate avea manifestări particulare.

110.3. Obligațiile inculpatului reies din reglementarea întregului proces penal. Astfel, pe perioada procesului penal, inculpatul are și următoarele obligații: suportă efectele măsurilor procesuale dispuse de organele judiciare împotriva sa, este obligat să se prezinte ori de câte ori este solicitat la organele judiciare etc.

§2. Partea civilă

111. Noțiune. Partea civilă este **persoana vătămată care exercită acțiunea civilă în cadrul procesului penal** [art. 84 alin. (1) CPP].

Calitatea de parte civilă o poate dobândi persoana vătămată care a suferit o pagubă prin comiterea infracțiunii și care, pentru a obține despăgubirea, a ales calea exercitării acțiunii civile în procesul penal.

Acțiunea civilă poate fi exercitată în procesul penal, alături de acțiunea penală, dacă **săvârșirea infracțiunii a avut ca rezultat și producerea unui prejudiciu material sau moral**, iar **persoana prejudiciată (fizică sau juridică) își exprimă dorința rezolvării problemei despăgubirii în procesul penal**.

Tragerea la răspundere civilă delictuală se face potrivit regulilor legii civile, este posibilă atât pentru **prejudiciul material**, cât și pentru **prejudiciul moral**^[1] și privește inculpatul și partea responsabilă civilmente, ca **subiecți pasivi ai acțiunii civile**.

În ceea ce privește **evaluarea daunelor morale acordate**, au fost stabilite drept criterii de determinare vârsta, funcția, sexul, precum și consecințele suferite pe plan social și profesional ca urmare a comiterii infracțiunii de către inculpat^[2].

112. Calitatea de parte civilă. Devine parte civilă în procesul penal **persoana fizică sau juridică prejudiciată material ori moral prin infracțiune, dacă își manifestă voința în acest sens, în modalitățile prevăzute de lege**. Dobândesc această calitate și **succesorii persoanei prejudiciate** (în realitate, ai părții civile, nu ai persoanei prejudiciate,

---

^[1] Prin Legea nr. 281/2003 a fost introdus în codul anterior alin. (5) la art. 14, unde se prevedea faptul că acțiunea civilă poate avea ca obiect și tragerea la răspundere civilă pentru repararea daunelor morale. Inițial, codul anterior nu conținea dispoziții care să permită acordarea de despăgubiri morale, însă, chiar în absența unei reglementări exprese, instanțele judecătorești acordau despăgubiri civile pentru daune morale, existența acestora fiind acceptată. De exemplu, sustragerea unor colecții de obiecte de artă a fost apreciată ca fiind de natură a cauza celui păgubit, pe lângă prejudiciul material, și unul moral, prin pierderea obiectelor de artă de care era puternic atașat. La originea unui prejudiciu moral s-a considerat a fi sustragerea manuscriselor unei teze de doctorat și unui roman, pe care cel păgubit trebuie să le reconstituie cu vădite eforturi intelectuale. În acest sens, C.S.J., s. pen., dec. nr. 5263/2001, în B.J. 1990-2003, p. 1044.

^[2] C.A. București, s. a II-a pen., dec. nr. 560/1998, în C.P.J.P. 1998, p. 108.

deoarece în cauză, conform art. 24 CPP, trebuie să existe deja parte civilă), dacă vor exercita acțiunea civilă în procesul penal [art. 84 alin. (2) CPP].

Pe lângă această condiție cu caracter formal (opțiunea formulată), dobândirea calității este condiționată de **existența unui prejudiciu, material sau moral, produs prin infracțiune**.

Persoana vătămată prin infracțiune poate dobândi în aceeași cauză calități distincte, fiind permisă implicarea sa în rezolvarea ambelor acțiuni, penală și civilă. Potrivit art. 85 alin. (2) CPP, calitatea de parte civilă nu înlătură dreptul acesteia de a participa în calitate de persoană vătămată în aceeași cauză. Dispozițiile sunt consecința faptului că poziția procesuală de parte civilă este diferită de aceea a persoanei vătămate, care este implicată în rezolvarea laturii penale a aceleiași cauze. Prin urmare, atitudinea pe care o are ca parte civilă (de exemplu, renunță la pretențiile formulate) nu conduce la pierderea celeilalte calități procesuale. Împrejurarea că persoanele vătămate au solicitat daune morale nu este de natură a înlătura calitatea lor de persoană vătămată și de a pierde drepturile decurgând din lege, cum sunt cel de a solicita probe și cel de a pune concluzii cu privire la latura penală a procesului^[1].

113. Dobândirea în alte moduri a calității de parte civilă. Calitatea de parte civilă poate fi **dobândită și de alte persoane ca efect al legii sau al transmiterii pe cale convențională a dreptului la repararea prejudiciului**.

Este posibil ca, potrivit legii civile, **dreptul la repararea pagubei cauzate prin infracțiune să fie transmis altei persoane pe cale convențională**. Dacă transmiterea a avut loc înainte de constituirea ca parte civilă, persoana care a dobândit dreptul pe cale convențională nu poate exercita acțiune civilă în procesul penal, ci doar separat la instanța civilă. În cazul transmiterii după constituire, acțiunea civilă poate fi soluționată în procesul penal, iar cesionarul devine parte civilă, sau poate fi disjunctă, după cum reiese din dispozițiile art. 20 alin. (7) teza a II-a CPP, urmând să fie soluționată în continuare de instanța penală.

Calitatea de parte civilă poate fi dobândită potrivit legii **prin succesiune**, ca efect al unui eveniment care determină dispariția persoanei care are această calitate în proces (în urma decesului persoanei fizice sau reorganizării, dizolvării ori lichidării persoanei juridice; în aceste cazuri, raporturile procesuale în care era prezentă persoana respectivă încetează). În condițiile art. 24 alin. (1) CPP, moștenitorii sau, după caz, succesorii în drepturi sau lichidatorii^[2] devin părți civile, urmând să exercite în continuare acțiunea civilă.

Acțiunea civilă poate fi exercitată, în numele persoanei vătămate lipsite de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă, **de către reprezentantul său legal sau, după caz, de către procuror** [art. 19 alin. (3) CPP].

Codul civil în vigoare cuprinde norme în care sunt indicate **categoriile de persoane ce se pot considera vătămate în caz de deces cauzat de infracțiune** și care se pot constitui parte civilă în procesul penal. Conform art. 1390 alin. (1) C. civ., despăgubirea pentru prejudiciile cauzate prin decesul unei persoane se cuvine **numai celor îndreptățiți**,

^[1] C.S.J., s. pen., dec. nr. 4404/2003, nepublicată.

^[2] A se vedea *infra*, §4 privind succesorii, reprezentanții și substituiții procesuali.

potrivit legii, la întreținere din partea celui decedat. Așadar, se poate constitui parte civilă cel îndreptățit la întreținere, potrivit legii, de la cel decedat în urma săvârșirii infracțiunii. Totuși, despăgubirile pot fi acordate și **celui căruia victima, fără a fi obligată de lege, îi presta întreținere în mod curent** [art. 1390 alin. (2) C. civ.]. Acordarea de despăgubiri în acest caz se va face de instanță ținând cont de împrejurările concrete și de condițiile în care întreținerea era prestată în mod curent. În ambele cazuri, **constituirea de parte civilă se face în nume propriu.**

Conform art. 1391 alin. (2) C. civ., se pot constitui parte civilă pentru repararea unui **prejudiciu nepatrimonial** ascendenții, descendenții, frații, surorile și soțul victimei care a decedat în urma săvârșirii infracțiunii, **pentru durerea încercată prin moartea victimei**, precum și orice alte persoane care, la rândul lor, ar putea dovedi existența unui asemenea prejudiciu. În aceste cazuri, întrucât cei îndreptățiți la despăgubiri sunt prejudiciați direct în urma producerii evenimentului (decesul victimei), ei apar în proces **în nume propriu.**

Dreptul la despăgubiri pentru prejudiciul nepatrimonial suferit de victima infracțiunii **nu trece la moștenitori**, ei îl pot însă exercita **dacă acțiunea a fost deja pornită de către defunct.** În astfel de cazuri, moștenitorii se pot constitui parte civilă, în condițiile legii, numai cu privire la prejudiciul material.

În practica judiciară sunt numeroase cazurile controversate, care necesită clarificări privind posibilitatea constituirii de parte civilă pentru recuperarea unor pagube produse prin infracțiune. De exemplu, s-a decis^[1] că, în cazul infracțiunilor prevăzute de Legea nr. 46/2008 – Codul silvic, prin care se aduce atingere fondului forestier proprietate privată a persoanei fizice sau persoanei juridice, calitatea de parte vătămată (persoană vătămată în prezent – n.n.) ori de parte civilă o pot avea atât ocolul silvic, în calitate de reprezentant al statului, cât și proprietarul fondului forestier, cu excepția situației în care acesta din urmă este subiect activ al infracțiunii.

De asemenea, cheltuielile necesitate de asigurarea asistenței medicale acordate victimei infracțiunii pot fi, într-o cauză penală, pretinse de la inculpat sau de la partea responsabilă civilmente. Instituția sanitară care a asigurat asistența medicală, dacă participă la proces și exercită acțiunea civilă, dobândește calitatea de parte civilă^[2].

În privința părții civile, se vor aplica în mod corespunzător și dispozițiile art. 80 CPP privind **desemnarea unui reprezentant comun** în procesul penal, în situația în care există un număr mare de părți civile care nu au interese contrarii.

114. Constituirea de parte civilă

114.1. Modalități de constituire. Calitatea de parte civilă este dobândită în urma manifestării de voință exprese în acest sens (declarație de constituire ca parte civilă), iar partea civilă devine **subiect activ al acțiunii civile exercitate alături de acțiunea penală** în proces, cu scopul obținerii unei reparații ce reprezintă echivalentul pagubei produse în urma săvârșirii infracțiunii.

[1] I.C.C.J., S.U., dec. nr. 2/2010 (M. Of. nr. 414 din 22 iunie 2010).

[2] I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 167/2010, www.scj.ro. A se vedea și dispozițiile art. 320 din Legea nr. 95/2006 privind reforma în domeniul sănătății (republicată în M. Of. nr. 652 din 28 august 2015).

Reglementarea actuală cuprinde precizări privind modul constituirii ca parte civilă similare celor stabilite prin practica judiciară anterioară: potrivit art. 20 alin. (2) CPP, constituirea ca parte civilă se face **în scris sau oral**, cu indicarea naturii și a întinderii pretențiilor, a motivelor și a probelor pe care acestea se întemeiază. În cazul în care constituirea ca parte civilă se face oral, organele judiciare au **obligația de a consemna aceasta într-un proces-verbal sau, după caz, în încheiere**.

Dispozițiile art. 27 alin. (1) CPP consacră **dreptul de opțiune al persoanei vătămate** privind varianta procesuală pe care o va urma pentru repararea prejudiciului cauzat prin infracțiune. Dreptul de opțiune constă în posibilitatea persoanei vătămate **de a alege** (dacă a fost declanșat procesul privind infracțiunea care a produs paguba) între două variante, și anume să se adreseze instanței civile pentru a obține despăgubirea sau să se constituie parte civilă în procesul penal. În funcție de interesul său procesual, persoana vătămată alege calea cea mai potrivită.

De regulă, persoanele vătămate optează pentru recuperarea pagubei prin constituirea ca parte civilă în procesul penal, deoarece prezintă avantaje față de cealaltă variantă, a exercitării separat a acțiunii civile. Procesul penal este soluționat într-un timp mai scurt, astfel încât paguba este recuperată mai repede: operativitatea soluționării cauzelor penale impune realizarea activităților procesuale, inclusiv a celor referitoare la soluționarea acțiunii civile, într-o perioadă de timp mult mai scurtă decât în cauzele civile.

În actuala reglementare, indiferent de cadrul procesual în care este exercitată, acțiunea civilă este **scutită de taxă de timbru** [art. 20 alin. (8) CPP].

114.2. Momentul până la care se poate face constituirea. Condiții. Constituirea ca parte civilă se poate face **până la începerea cercetării judecătorești**. Aceste dispoziții trebuie interpretate în sensul constituirii în tot cursul urmăririi penale și în cursul judecății, până la începerea cercetării judecătorești. Organele judiciare au obligația să îi aducă la cunoștință persoanei vătămate acest drept în timp util, astfel încât să își poată preciza pretențiile și probele cu ajutorul cărora consideră că le va dovedi [art. 20 alin. (1) CPP]. Mai mult, potrivit art. 20 alin. (1¹) CPP^[1], anterior rezolvării cauzei în faza urmăririi penale, organul de urmărire penală are obligația de a întreba persoana vătămată dacă se constituie parte civilă și dacă cere introducerea în cauză a părții responsabile civilmente, opțiunea acesteia urmând a fi consemnată într-un proces-verbal.

Alegerea acestui moment – începerea cercetării judecătorești – este justificată în primul rând de faptul că instanța trebuie să dispună de suficient timp pentru rezolvarea acțiunii civile cu care este investită. Fiind soluționată potrivit regulilor legii civile, este necesar ca instanța să administreze probe și să aprecieze în final realitatea pretențiilor formulate.

Totodată, trebuie avut în vedere și dreptul inculpatului și, acolo unde este cazul, al părții responsabile civilmente de a formula apărări față de pretențiile părții civile, ceea ce presupune cunoașterea lor într-un timp rezonabil. De altfel, cele două aspecte se presupun și, totodată, se condiționează, adică instanța de judecată are nevoie de timp pentru lămurirea sub aspect juridic a pretențiilor părții civile, iar, pe de altă

[1] Aceste dispoziții au fost introduse prin Legea nr. 201/2023.

parte, inculpatul și partea responsabilă civilmente, față de aceste pretenții, trebuie să își fixeze obiectiile, pe care aceeași instanță le lămurește.

Având în vedere principiile care guvernează soluționarea cauzelor civile, din moment ce pe parcursul procesului persoana vătămată a declarat expres că nu pretinde despăgubiri, ulterior nu se poate constata o constituire valabilă de parte civilă^[1].

Declarația de constituire ca parte civilă trebuie să cuprindă mențiuni cu privire la natura și întinderea pretențiilor, motivele și probele pe care acestea se întemeiază.

În cazul în care constituirea de parte civilă se face cu nerespectarea vreuneia dintre cerințele prevăzute în art. 20 alin. (1) și (2) CPP (cererea nu a fost depusă înainte de începerea cercetării judecătorești ori nu conține mențiunile obligatorii privind conținutul său), persoana vătămată sau succesorii acesteia nu se mai pot constitui parte civilă în procesul penal, cererea urmând a fi adresată instanței civile [art. 20 alin. (4) CPP]. Având în vedere caracterul imperativ al acestor dispoziții, instanța nu va soluționa solicitarea de despăgubiri formulată după începerea cercetării judecătorești, chiar dacă inculpatul sau partea responsabilă civilmente nu se opune.

Aceste precizări sunt valabile și în cazul persoanei vătămate lipsite de capacitate de exercițiu sau cu capacitate de exercițiu restrânsă, când acțiunea se exercită în numele acesteia de către reprezentantul legal sau de către procuror.

Cu toate că și în codul anterior era menționat momentul până la care persoana vătămată se putea constitui parte civilă, fără a exista însă și alte precizări cum sunt cele cuprinse în alin. (4) al art. 20 CPP, în practica instanțelor judecătorești s-a statuat că, dacă inculpatul sau partea responsabilă civilmente declarau personal că sunt de acord să despăgubească partea civilă cu suma solicitată, chiar dacă constituirea de parte civilă era formulată tardiv (în cursul dezbaterilor^[2]), instanța nu respingea cererea^[3].

Dacă constituirea de parte civilă s-a făcut cu respectarea legii, lipsa la judecarea cauzei, moment situat ulterior celui de constituire ca parte civilă, nu are relevanță. În aceste condiții, prima instanță este obligată să soluționeze cererea de despăgubiri făcută în cursul urmăririi penale, chiar dacă partea civilă a lipsit la judecată, deoarece absența acesteia, legal citată, în fața primei instanțe nu semnifică renunțarea la pretențiile civile.

Potrivit art. 20 alin. (5) CPP, persoana constituită parte civilă cu respectarea condițiilor impuse de lege **poate modifica** formularea inițială a cererii de constituire, în ceea ce privește:

- a) îndreptarea erorilor materiale din cuprinsul cererii de constituire ca parte civilă;
- b) mărirea sau micșorarea întinderii pretențiilor;
- c) solicitarea reparării prejudiciului material prin plata unei despăgubiri bănești, dacă repararea în natură nu mai este posibilă.

Modificarea cererii de constituire ca parte civilă poate fi făcută **până la terminarea cercetării judecătorești**. Prevederile sunt corespunzătoare dispozițiilor art. 204 CPC, în

^[1] GH. MATEUȚ, *Unele probleme în legătură cu procedura constituirii de parte vătămată în procesul penal*, în *Dreptul* nr. 9/1996, p. 76.

^[2] Momentul dezbaterilor este situat la sfârșitul judecății, după citirea actului de sesizare și finalizarea cercetării judecătorești. În acest sens, I.C.C.J., s. pen., dec. nr. 36/2009, www.scj.ro.

^[3] Trib. Mun. București, s. pen., dec. nr. 26/1992, în C.P.J.P. 1992, p. 232.

care este menționată posibilitatea modificării de către reclamant a cererii de chemare în judecată, însă numai până la primul termen la care acesta este legal citat. Modificarea cererii în procesul civil poate interveni peste acest termen, însă numai cu acordul expres al tuturor părților^[1].

Cererea de modificare a constituirii de parte civilă va fi examinată și de inculpat, dacă este cazul, de partea responsabilă civilmente, iar instanța va decide dacă prin aceste modificări nu este afectată durata rezonabilă a procesului penal.

Dispozițiile privind modificarea cererii de constituire ca parte civilă par a reglementa cel puțin parțial ipoteza prevăzută de art. 27 alin. (6) CPP, în care se precizează că persoana vătămată sau succesorii acesteia pot introduce acțiune la instanța civilă, pentru **repararea prejudiciului născut ori descoperit după constituirea ca parte civilă**. Din cuprinsul acestui text nu rezultă, în ceea ce privește originea pagubei, dacă provine de la aceeași vătămare cu privire la care s-a făcut deja constituirea de parte civilă sau de la o alta, care ar exclude aplicarea art. 20 alin. (5) lit. b) CPP.

115. Drepturi și obligații procesuale. După constituire, partea civilă poate exercita drepturile procesuale prevăzute de lege.

Fiind parte în proces, titular al acțiunii civile, aceasta își valorifică drepturile procesuale în sensul angajării răspunderii civile delictuale a inculpatului și a părții responsabile civilmente, prin activitățile necesare dovedirii pretențiilor formulate în cererea de constituire.

Conform art. 85 alin. (1) raportat la art. 81 CPP^[2], partea civilă are următoarele **drepturi**:

- a) de a fi informată cu privire la drepturile sale;

---

^[1] Potrivit art. 204 CPC, „Modificarea cererii de chemare în judecată. (1) Reclamantul poate să își modifice cererea și să propună noi dovezi, sub sancțiunea decăderii, numai până la primul termen la care acesta este legal citat. În acest caz, instanța dispune amânarea pricinii și comunicarea cererii modificate pârâtului, în vederea formulării întâmpinării, care, sub sancțiunea decăderii, va fi depusă cu cel puțin 10 zile înaintea termenului fixat, urmând a fi cercetată de reclamant la dosarul cauzei. (2) Cu toate acestea, nu se va da termen, ci se vor trece în încheierea de ședință declarațiile verbale făcute în instanță când: 1. se îndreaptă greșelile materiale din cuprinsul cererii; 2. reclamantul mărește sau micșorează cuantumul obiectului cererii; 3. se solicită contravaloarea obiectului cererii, pierdut sau pierit în cursul procesului; 4. se înlocuiește o cerere în constatare printr-o cerere în realizarea dreptului sau invers, atunci când cererea în constatare este admisibilă. (3) Modificarea cererii de chemare în judecată peste termenul prevăzut la alin. (1) poate avea loc numai cu acordul expres al tuturor părților”.

^[2] Prin Legea nr. 217/2023, art. 81 alin. (1) CPP a fost completat prin introducerea unei noi litere, lit. a¹), cu următorul cuprins: „a¹) dreptul de a fi informată cu celeritate despre împrejurarea că persoana aflată în arest, urmărită penal sau condamnată pentru infracțiunea care o afectează este eliberată sau a evadat din detenție, precum și cu privire la orice măsuri relevante adoptate pentru protecția sa în caz de eliberare sau evadare a autorului infracțiunii”. Potrivit art. IV din aceeași lege, aceste dispoziții vor intra în vigoare de la 1 ianuarie 2024.

b) de a propune administrarea de probe de către organele judiciare, de a ridica excepții și de a pune concluzii;

c) de a formula orice alte cereri ce țin de soluționarea laturii penale și a laturii civile a cauzei;

d) de a fi informată, într-un termen rezonabil, cu privire la stadiul urmăririi penale, la cererea sa expresă, cu condiția de a indica o adresă pe teritoriul României, o adresă de poștă electronică sau mesagerie electronică, la care aceste informații să îi fie comunicate;

e) de a consulta dosarul, în condițiile legii;

f) de a fi ascultată;

g) de a adresa întrebări inculpatului, părții responsabile civilmente, martorilor și experților;

h) de a beneficia în mod gratuit de un interpret atunci când nu înțelege, nu se exprimă bine sau nu poate comunica în limba română;

i) de a fi asistată de avocat sau reprezentată;

j) de a apela la un mediator, în cazurile permise de lege;

k) alte drepturi prevăzute de lege.

Aceste drepturi trebuie să asigure părții civile în mod efectiv probarea pretențiilor formulate și angajarea răspunderii civile delictuale a inculpatului și a părții responsabile civilmente.

Partea civilă are dreptul să propună probe în dovedirea pretențiilor civile, să formuleze diferite cereri cu privire la întinderea pagubei sau la modalitatea de plată, să prezinte obiecții la cererile formulate de inculpat și partea responsabilă civilmente. Totodată, are posibilitatea exercitării căilor de atac, în limitele prevăzute de lege. Pentru ca acest drept să aibă caracter efectiv, dreptul de a se comunica traducerea soluției de netrimiteră în judecată într-o limbă pe care o înțelege, dacă nu înțelege limba română, aplicabil pentru persoana vătămată [conform art. 81 alin. (1) lit. g²) CPP], ar trebui să fie aplicabil și părții civile.

Din momentul constituirii, partea civilă are și o serie de **obligații**, ce derivă din necesitatea derulării normale a tuturor activităților procesuale și, implicit, chiar a soluționării acțiunii civile. Astfel, partea civilă trebuie să participe la desfășurarea procesului penal, să dea lămuririle necesare organelor judiciare pentru soluționarea acțiunii civile, să respecte prevederile procesuale privind desfășurarea ședințelor de judecată etc. Totodată, are obligația respectării condițiilor de constituire ca parte civilă.

Pentru partea civilă pot fi dispuse **măsurile de protecție** prevăzute de art. 113 CPP.

§3. Partea responsabilă civilmente

116. Noțiune. Deosebit de legea penală, care consacră caracterul personal al răspunderii penale, legea civilă permite ca, pentru repararea pagubei produse prin infracțiune, să poată fi angajată răspunderea și a altor persoane decât a celor care au cauzat-o în mod direct. Prin angajarea răspunderii civile delictuale și a altor persoane decât autorul infracțiunii, s-a dorit crearea unei garanții în plus pentru partea civilă în situația în care autorul infracțiunii ar fi insolubil.

Potrivit art. 86 CPP, parte responsabilă civilmente este **persoana care, potrivit legii civile, are obligația legală sau convențională de a repara în întregime sau în parte, singură sau în solidar, prejudiciul cauzat prin infracțiune și care este chemată să răspundă în proces.**

Din definiția dată persoanei responsabile civilmente rezultă că răspunderea sa este angajată **numai în cazurile prevăzute de legea civilă și numai pentru paguba produsă prin fapta altuia** (a inculpatului).

La soluționarea laturii civile, partea responsabilă civilmente are **aceeași poziție și aceleași posibilități procesuale pentru dovedirea susținerilor sale precum inculpatul**. Partea responsabilă civilmente este **subiect pasiv al acțiunii civile**, fără a fi subiect și în latura penală a cauzei, dar va putea invoca probele administrate în soluționarea cauzei penale pentru a dovedi că acțiunea civilă nu este întemeiată ori că pagubele pretinse nu s-au produs în realitate sau că întinderea acestora este mai mică^[1].

Există o **solidaritate procesuală** între partea responsabilă civilmente și inculpat, probele administrate în soluționarea cauzei fiindu-le deopotrivă favorabile sau defavorabile. Această solidaritate determinată de același interes în rezolvarea acțiunii civile nu este însă totală, deoarece partea responsabilă civilmente poate demonstra că fapta săvârșită de inculpat nu poate atrage răspunderea sa civilă, deoarece nu sunt îndeplinite condițiile prevăzute de lege.

117. Cazurile angajării răspunderii civile delictuale. Cazurile privind angajarea răspunderii părții responsabile civilmente sunt prevăzute atât în Codul civil, cât și în alte acte normative.

117.1. Răspunderea pentru fapta minorului ori a persoanei care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială. Poate fi angajată răspunderea civilă a celui care, în temeiul legii, al unui contract ori al unei hotărâri judecătorești, este obligat să supravegheze un minor sau o persoană care beneficiază de consiliere judiciară ori tutelă specială. Potrivit art. 1372 alin. (2) C. civ., răspunderea subzistă, chiar dacă făptuitorul, fiind lipsit de discernământ, nu răspunde pentru fapta proprie. Cel obligat la supraveghere este exonerat de răspundere numai dacă dovedește că nu a putut împiedica fapta prejudiciabilă.

Observăm că în noua reglementare privind răspunderea pentru fapta minorului sau a persoanei care beneficiază de consiliere judiciară ori tutelă specială nu mai sunt nominalizați respondenții. Părinții nu mai sunt menționați expres, fiind incluși în categoria celor care, în temeiul legii, al unui contract sau al unei hotărâri judecătorești, sunt obligați să supravegheze un minor sau o persoană care beneficiază de consiliere judiciară ori tutelă specială. Prin redactarea actuală, de inspirație europeană^[2], se realizează o reformare a instituției răspunderii civile delictuale pentru prejudiciile cauzate de alte persoane, prin extinderea considerabilă a sferei persoanelor responsabile, dar și a persoanelor ocrotite, copiii minori și persoanele care beneficiază de consiliere judiciară sau tutelă specială. Reglementarea are caracter pragmatic, fiind mai aproape

[1] V. DONGOROZ ȘI COLAB., *op. cit.*, vol. V, p. 91.

[2] Pentru detalii, a se vedea S. NECULAESCU, *Răspunderea civilă delictuală în noul Cod civil*, în *Dreptul* nr. 4/2010, p. 45-63.

de interesele persoanelor care au suferit în mod injust un prejudiciu, acordându-se prioritate funcției reparatorii^[1].

Pot fi prezente în procesul penal, ca parte responsabilă civilmente, instituția de ocrotire care, în baza unui contract, are obligații de supraveghere a minorului ori persoanele ce au calitatea de curator, tutore sau chiar serviciile publice specializate care, conform unei hotărâri judecătorești, au obligații de supraveghere a minorului sau a persoanei care beneficiază de consiliere judiciară ori tutelă specială.

Condiția angajării răspunderii acestei categorii de participanți o constituie starea de minorat sau de persoană care beneficiază de consiliere judiciară ori tutelă specială la data săvârșirii faptei care a produs prejudiciul. Majoratul sau încetarea tutelei speciale ori a consilierii judiciare **intervenite ulterior** nu influențează angajarea răspunderii celor cu obligații de supraveghere.

Totuși, referitor la părinți sau tutori, se precizează că **exonerarea de răspundere** operează dacă probează că fapta copilului constituie urmarea unei alte cauze decât modul în care și-au îndeplinit îndatoririle decurgând din exercițiul autorității părintești [art. 1372 alin. (3) teza a II-a C. civ.]^[2]. În același sens, legea precizează că părinții nu răspund dacă fac dovada că sunt îndeplinite cerințele răspunderii persoanei care avea obligația de supraveghere a minorului [art. 1374 alin. (1) C. civ.].

117.2. Răspunderea comitentului pentru fapta săvârșită de prepus. Cea de-a doua posibilitate de angajare a răspunderii civile delictuale pentru fapta altuia o constituie răspunderea comitenților pentru prepuși. În literatura de specialitate^[3] se precizează că, pe lângă condițiile generale pentru angajarea răspunderii comitenților, este necesară îndeplinirea unor **condiții specifice**:

a) existența raportului de prepușenie;

b) prepusul să fi săvârșit fapta (infracțiunea) în legătură cu atribuțiile de serviciu sau cu scopul funcțiilor ori însărcinărilor primite.

Este comitent cel care, în virtutea unui contract sau în temeiul legii, exercită direcția, supravegherea și controlul asupra celui care îndeplinește anumite funcții sau însărcinări în interesul său ori al altuia. Având în vedere raporturile dintre comitent și prepus, primul este obligat să repare prejudiciul cauzat de prepusul său ori de câte ori fapta săvârșită de acesta are legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate în virtutea unui contract sau în temeiul legii.

Totuși, **comitentul nu răspunde** dacă dovedește că victima cunoștea sau, după împrejurări, putea să cunoască, la data săvârșirii faptei prejudiciabile, că prepusul a

^[1] L.R. BOILĂ, L.B. BOILĂ, *Fundamentul răspunderii civile pentru prejudiciile cauzate de către minori sau de către persoane puse sub interdicție*, în *Dreptul* nr. 3/2010, p. 104-105.

^[2] Referitor la fundamentul răspunderii părinților, a se vedea L.R. BOILĂ, *Paza juridică a minorului din perspectiva fundamentării obiective a răspunderii civile delictuale a celor care exercită supravegherea lui*, în *Dreptul* nr. 6/2011, p. 129-155.

^[3] Condițiile generale care trebuie dovedite de victimă pentru a fi angajată răspunderea comitenților sunt: a) existența prejudiciului; b) existența faptei ilicite săvârșite de prepus; c) raportul de cauzalitate dintre faptă și prejudiciu; d) existența vinovăției prepusului la săvârșirea faptei. A se vedea G. BOROI, L. STĂNCIULESCU, *Instituții de drept civil în reglementarea noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 261-267.

acționat fără nicio legătură cu atribuțiile sau cu scopul funcțiilor încredințate [art. 1373 alin. (3) C. civ.]. În această ipoteză, dacă totuși se reține exercitarea abuzivă a funcției din partea prepusului, însă nu se dovedește faptul că persoana vinovată nu cunoștea sau nu putea să cunoască aceste aspecte, răspunderea civilă delictuală poate fi angajată.

Potrivit art. 1374 alin. (2) C. civ., nicio altă persoană, în afara comitentului, nu răspunde pentru fapta prejudiciabilă săvârșită de minorul care avea calitatea de prepus. În cazul în care comitentul este părintele minorului care a săvârșit fapta ilicită, victima are dreptul de a opta asupra temeiului răspunderii.

117.3. Alte cazuri de angajare a răspunderii civile delictuale pentru fapta altaia. **Legea nr. 22/1969 privind angajarea gestionarilor, constituirea de garanții și răspunderea în legătură cu gestionarea bunurilor agenților economici, autorităților sau instituțiilor publice**^[1] cuprinde prevederi care permit angajarea răspunderii pentru fapta altaia, față de persoane cu funcție de conducere, precum și față de orice alt angajat vinovat de angajarea, trecerea sau menținerea unei persoane în funcția de gestionar fără respectarea condițiilor de vârstă, studii și stagiu, precum și a dispozițiilor referitoare la antecedentele penale (art. 28 și art. 30 din lege). Poate fi angajată răspunderea civilă delictuală și față de persoanele cu privire la care s-a constatat, printr-o hotărâre judecătorească, faptul că au dobândit de la un gestionar bunuri sustrase de acesta din avutul public și că le-au dobândit în afara obligațiilor de serviciu ale gestionarului, cunoscând că acesta gestionează astfel de bunuri (art. 34 din lege). Aceași răspundere o are și cel vinovat de nerespectarea dispozițiilor privitoare la constituirea garanțiilor prevăzute de lege în vederea acoperirii prejudiciilor cauzate de gestionari (art. 10 și urm. din lege).

Între cazurile prevăzute de lege privind angajarea răspunderii civile delictuale cuprinse în Codul civil și cele din Legea nr. 22/1969, în literatura și practica judiciară se face distincție în funcție de modalitatea angajării răspunderii: dacă în cazurile prevăzute de Codul civil culpa este prezumată, în cazurile prevăzute de Legea nr. 22/1969 culpa sau foloasele materiale ca urmare a comiterii infracțiunii trebuie dovedite^[2].

Controverse privind angajarea răspunderii pentru fapta altaia au generat și **dispozițiile art. 54 din Legea nr. 136/1995 privind asigurările și reasigurările în România**^[3], în prezent abrogată^[4]. Unele instanțe au considerat că, în cazul asigurării obligatorii de răspundere civilă pentru pagube produse prin accidente de autovehicule, asigurătorul are calitatea de parte responsabilă civilmente în procesul penal. Alte instanțe au apreciat că asigurătorul are doar calitatea de garant al plății despăgubirilor, motivându-se că societatea de asigurări nu poate fi chemată să răspundă, așa cum se prevedea în art. 24 alin. (3) CPP 1968, potrivit legii civile, pentru paguba produsă prin fapta inculpatului, ci în baza contractului încheiat între ea și asigurat. În acest context, în urma promovării unui recurs în interesul legii, Înalta Curte de Casație și Justiție, Secțiunile Unite, prin

[1] B. Of. nr. 132 din 18 noiembrie 1969.

[2] Plenul Trib. Suprem, dec. de îndrum. nr. 4/1973, în R.R.D. nr. 10/1973, p. 130-133.

[3] M. Of. nr. 303 din 30 decembrie 1995.

[4] Legea nr. 136/1995 a fost abrogată prin Legea nr. 132/2017 privind asigurarea obligatorie de răspundere civilă auto pentru prejudicii produse terților prin accidente de vehicule și tramvaie (M. Of. nr. 431 din 12 iunie 2017).

Decizia nr. I/2005^[1], a hotărât că societatea de asigurare participă în procesul penal **în calitate de asigurător de răspundere civilă**. S-a motivat că răspunderea asigurătorului nu derivă din legea civilă pentru a avea calitatea de parte responsabilă civilmente, ci dintr-un contract de asigurare. Aceasta era prezentă în proces în temeiul Legii nr. 136/1995, care prevedea că societatea de asigurări este citată în mod obligatoriu în procesul penal.

Noua definiție a persoanei responsabile civilmente din art. 86 CPP **permite ca asigurătorul să răspundă în procesul penal ca parte responsabilă civilmente, în temeiul contractului de asigurare**, însă în limita sumei asigurate^[2]. Cu privire la acest aspect controversat s-a pronunțat și Înalta Curte de Casație și Justiție, Completul competent să judece recursul în interesul legii, prin Decizia nr. 1/2016^[3], stabilind că, în cazul asigurării obligatorii de răspundere civilă pentru prejudicii produse prin accidente de vehicule, societatea de asigurare are calitate de parte responsabilă civilmente și are obligația de a repara singură prejudiciul cauzat prin infracțiune, în limitele stabilite în contractul de asigurare și prin dispozițiile legale privind asigurarea obligatorie de răspundere civilă.

Soluții contradictorii a generat și interpretarea dispozițiilor **Legii nr. 32/2000 privind activitatea de asigurare și supravegherea asigurărilor**^[4], în prezent abrogată^[5], și anume dacă Fondul de protecție a victimelor străzii^[6] poate fi obligat, în procesul penal, la despăgubiri civile către persoanele păgubite prin accidente de autovehicule, neasigurate pentru răspundere civilă. Prin Decizia nr. 3/2010^[7], Înalta Curte de Casație și Justiție, Secțiunile Unite, a statuat că, în interpretarea și aplicarea unitară a dispozițiilor art. 25¹ din Legea nr. 32/2000, coroborate cu cele ale art. 24 CPP 1968, în procesul penal, **Fondul de protecție a victimelor străzii are calitatea de parte responsabilă civilmente** și poate fi obligat singur, iar nu în solidar cu inculpatul, la plata despăgubirilor civile către persoanele păgubite prin accidente de vehicule neasigurate. S-a precizat că, față de dispozițiile Legii nr. 32/2000 și ale normelor adoptate în temeiul acestora, Fondul de protecție a victimelor străzii este chemat să răspundă, potrivit legii civile, pentru pagubele provocate prin fapta inculpatului autor al accidentului, în ipoteza în care autovehiculul nu este asigurat de răspundere civilă pentru prejudicii produse prin accidente de vehicule, și are calitatea de parte responsabilă civilmente. După plata despăgubirilor, Fondul se va subroga în drepturile persoanei prejudiciate și se va îndrepta împotriva inculpatului, autor al accidentului, pentru recuperarea despăgubirilor acordate.

[1] M. Of. nr. 503 din 14 iunie 2005.

[2] Opinie exprimată în A. CRIȘU, *Drept procesual penal. Partea generală – conform noului Cod de procedură penală*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 145.

[3] M. Of. nr. 258 din 6 aprilie 2016.

[4] M. Of. nr. 148 din 10 aprilie 2000.

[5] Legea nr. 32/2000 a fost abrogată prin Legea nr. 236/2018 privind distribuția de asigurări (M. Of. nr. 853 din 8 octombrie 2018).

[6] Precizăm că, în prezent, Biroul Asigurătorilor de Autovehicule din România a preluat întregul patrimoniu al Fondului de protecție a victimelor străzii.

[7] M. Of. nr. 866 din 23 decembrie 2010.

Pe de altă parte, prin Decizia nr. 26/2017^[1], Înalta Curte de Casație și Justiție, Completul competent să judece recursul în interesul legii, în interpretarea și aplicarea unitară a dispozițiilor art. 86 CPP, a stabilit că, în procesul penal, **Fondul de garantare a asiguraților** în cazul asigurării obligatorii de răspundere civilă pentru prejudicii produse prin accidente de autovehicule asigurate la o societate de asigurare aflată în faliment **nu are calitatea de parte responsabilă civilmente.**

118. Momentul și modalitățile implicării în procesul penal a părții responsabile civilmente. Prezența în proces a persoanei responsabile civilmente poate fi asigurată prin modalități juridice diferite, și anume prin **introducerea** sau prin **intervenția sa în proces** (art. 21 CPP).

Potrivit art. 21 alin. (1), **introducerea în procesul penal a persoanei responsabile civilmente este posibilă, la cererea părții civile, până la rezolvarea cauzei de către procuror**^[2].

Așadar, sfera persoanelor care pot cere introducerea în cauză a părții responsabile civilmente este limitată doar la partea civilă, fără ca inculpatul sau instanța din oficiu să aibă această posibilitate.

Introducerea în procesul penal a părții responsabile civilmente după rezolvarea cauzei de către procuror poate fi admisă de instanță **cu acceptul acesteia**, plecând de la premisa că, oricum, ar putea cere introducerea sa în cauză conform art. 21 alin. (3) CPP.

Consecințe juridice apar dacă se cere introducerea în cauză după rezolvarea cauzei de către procuror, dar partea responsabilă civilmente **se opune la introducerea sa în cauză**; în acest caz se impune respingerea cererii ca tardivă, altfel ar fi prejudiciate interesele acesteia, care nu și-ar putea face toate apărările cu privire la existența și limitele răspunderii sale^[3]. Dacă totuși partea responsabilă civilmente **a fost introdusă în cauză peste termenul prevăzut de lege**, întrucât nerespectarea acestor norme nu atrage nulitatea absolută, anularea introducerii în cauză se face dacă sunt îndeplinite condițiile **nulității relative** cu privire la termenul până la care poate fi invocată, dovedirea vătămării și necesitatea anulării actului.

---

^[1] M. Of. nr. 162 din 21 februarie 2018.

^[2] Potrivit art. 21 alin. (1) CPP în forma anterioară modificării prin Legea nr. 201/2023, partea responsabilă civilmente putea fi introdusă în proces până la începerea cercetării judecătorești, dispoziții considerate neconstituționale potrivit Deciziei Curții Constituționale nr. 257/2017 (M. Of. nr. 472 din 22 iunie 2017). S-a motivat că această prevedere permitea introducerea în proces a părții responsabile civilmente și după finalizarea procedurii camerei preliminare, ceea ce constituie o atingere a dreptului de acces la justiție și a exercitării dreptului la apărare. În camera preliminară, etapă procesuală inexistentă în reglementarea anterioară, situată înaintea începerii cercetării judecătorești, se pot formula cereri, excepții cu privire la legalitatea sesizării instanței sau administrării probelor care pot privi și soluționarea laturii civile, or, posibilitatea părții civile de a solicita introducerea în cauză a părții responsabile civilmente până la începerea cercetării judecătorești, inclusiv după închiderea procedurii în camera preliminară, este de natură a aduce atingere dreptului de acces la justiție și dreptului la apărare ale părții responsabile civilmente.

^[3] Trib. Mun. București, s. pen., dec. nr. 2458/1984, în R.R.D. nr. 2/1986, p. 80, rezolvarea fiind în continuare actuală.

Având în vedere definirea părții responsabile civilmente ca persoană care, potrivit art. 86 CPP, poate răspunde potrivit unei obligații legale sau convenționale, singură ori în solidar, pentru prejudiciul cauzat prin infracțiune, au apărut controverse cu privire la **posibilitatea legală a exercitării acțiunii civile doar față de partea responsabilă civilmente**^[1].

În opinia afirmativă sunt invocate cazuri în care răspunderea civilă poate fi angajată doar față de partea responsabilă civilmente^[2] și faptul că, în realitate, art. 86 CPP instituie opțiunea părții civile de a exercita acțiunea civilă doar față de această parte, chiar dacă are posibilitatea de a se îndrepta și împotriva inculpatului.

În opinia contrară se precizează că, dacă exercitarea acțiunii civile nu poate continua față de partea responsabilă civilmente în cazul în care a intervenit decesul inculpatului [în acest caz acțiunea civilă rămâne nesoluționată, potrivit art. 25 alin. (5) CPP], cu atât mai mult nu poate fi pornită doar împotriva acesteia, fără ca și inculpatul să aibă calitatea de subiect pasiv al acțiunii civile^[3].

Pentru a fi posibilă tragerea la răspundere civilă, este necesară existența legăturii de cauzalitate între infracțiune și prejudiciu, repararea acestuia fiind posibilă dacă este consecința directă a faptei prejudiciabile^[4]. În procesul penal, constituirea de parte civilă determină nașterea unor raporturi procesuale civile între cel care a suferit prejudiciul și care pretinde repararea pagubei și cel care va răspunde din punct de vedere civil pentru pagubă, adică persoana care a săvârșit fapta penală și, dacă este cazul, persoana responsabilă civilmente.

În acest sens trebuie interpretate dispozițiile art. 19 alin. (2) CPP, în care se precizează că acțiunea civilă se exercită de titular, care **se constituie parte civilă împotriva inculpatului** (în primul rând împotriva acestuia) și, după caz, a părții responsabile civilmente (răspunderea acesteia fiind pentru fapta altuia).

Față de aceste precizări, faptul că dispozițiile art. 86 CPP prevăd posibilitatea angajării răspunderii persoanei responsabile civilmente și în cazul unor obligații convenționale, **singură sau în solidar**, pentru prejudiciul cauzat prin infracțiune nu conduce la concluzia că este posibilă constituirea de parte civilă **doar** împotriva părții responsabile civilmente. Acest text nu stabilește o opțiune pentru partea civilă, în primul rând pentru că legea nu o prevede în mod expres, dar și pentru că inculpatul, subiect activ al infracțiunii, este de drept subiect al raporturilor procesuale civile.

Partea responsabilă civilmente poate răspunde singură pentru paguba produsă prin infracțiune, însă numai în cazul în care se dovedește în cadrul procesului existența unor cauze de exonerare a răspunderii civile a inculpatului, constatate de instanță cu ocazia rezolvării acțiunii civile.

Decizia Curții Constituționale nr. 257/2017 nu a afectat cealaltă ipoteză, a **intervenției în proces** a părții responsabile civilmente. Dacă persoana ținută să răspundă pentru

[1] Pentru detalii, a se vedea T.V. GHEORGHE, în N. VOLONCIU, A.S. UZLĂU (COORD.), *op. cit.*, p. 228-230.

[2] Potrivit art. 1360, art. 1361 C. civ., în cazul legitimei apărări și stării de necesitate.

[3] A. ZARAFIU, *op. cit.*, 2015, p. 105.

[4] Pentru detalii, A. CRIȘU, *Drept procesual penal. Partea generală – conform noului Cod de procedură penală*, ed. a 2-a, Ed. Hamangiu, București, 2017, p. 196.

fapta altuia dorește să participe la proces, ea poate interveni în procesul penal **până la terminarea cercetării judecătorești la prima instanță de judecată**^[1].

În temeiul art. 21 alin. (3) CPP, persoana responsabilă civilmente poate interveni în procesul penal până la terminarea cercetării judecătorești la prima instanță, **luând procedura din stadiul în care se află în momentul intervenției**. Acest aspect nu înlătură posibilitatea de a invoca în apărarea sa probe administrate până la momentul intervenției sau de a propune probe, pe care instanța le poate administra dacă sunt concludente. Intervenția are **caracter voluntar**, partea responsabilă civilmente având interes să fie prezentă în proces pentru a-și apăra interesele privind modul de rezolvare a acțiunii civile.

Reglementarea este justificată, deoarece intervenția în proces a părții responsabile civilmente nu poate aduce atingere drepturilor celorlalte părți privind rezolvarea acțiunii civile, dimpotrivă, prezența sa în proces ca persoană care răspunde alături de inculpat la pretențiile formulate de parte civilă prezintă interes pentru aceștia.

119. Drepturi și obligații. Partea responsabilă civilmente are, **în ceea ce privește acțiunea civilă**, toate drepturile pe care legea le prevede pentru inculpat (art. 21 alin. ultim CPP).

Totodată, sunt prevăzute ca drepturi ale părții responsabile civilmente în cursul procesului penal cele menționate la art. 81 CPP în cazul persoanei vătămate. Această tehnică legislativă de trimitere la o altă normă nu este de natură a conduce la identificarea drepturilor părții responsabile civilmente, deoarece persoana vătămată are o poziție procesuală diferită, determinată de implicarea ei în latura penală a cauzei, cât și de faptul că, în aceeași cauză, poate avea și calitatea de parte civilă.

---

^[1] În Decizia nr. 248/2023 (M. Of. nr. 727 din 7 august 2023), §§22-24, Curtea Constituțională a arătat că „**Ipoteza reglementată de dispozițiile art. 21 alin. (3) CPP este însă una diferită de cea prevăzută de dispozițiile alin. (1) al aceluiași articol**, întrucât cele dintâi prevăd situația în care partea responsabilă civilmente **alege** să intervină în procesul penal, în scopul realizării intereselor sale procesuale. Aceasta constituie o formă de intervenție voluntară a părții responsabile civilmente în procesul penal, și nu una impusă de instanța de judecată. Pentru acest motiv, legiuitorul a lăsat la aprecierea părții responsabile civilmente alegerea momentului în care intervine în procesul penal, impunându-i însă un moment limită, respectiv cel al terminării cercetării judecătorești. Stabilirea acestuia a fost determinată de necesitatea ca, în stadiul dezbaterilor judiciare, această parte să poată participa activ pentru exercitarea drepturilor sale procesuale. Așadar, având în vedere cele reținute de Curtea Constituțională prin Decizia nr. 257 din 26 aprilie 2017, respectiv faptul că această constituire ca parte civilă trebuie să aibă loc în faza camerei preliminare, Curtea reține că partea responsabilă civilmente poate alege să intervină voluntar în procesul penal în orice moment, din etapa camerei preliminare, imediat după constituirea părții civile, până la terminarea cercetării judecătorești, în funcție de strategia acesteia de apărare a drepturilor și intereselor sale procesuale. Așa fiind, intervenția voluntară a părții responsabile civilmente în procesul penal, la un moment procesual ulterior finalizării procedurii camerei preliminare, constituie alegerea acesteia, care implică, *per se*, faptul că partea responsabilă civilmente renunță la mijloacele procesuale ce pot fi utilizate în faza camerei preliminare, acestea nefiindu-i necesare în strategia de apărare”.